

ATLANTIS

Jan Trefulka

Spisy 3

DOTEKY
A POSEDLOSTI

ATLANTIS

Odkud kam

© Atlantis, spol. s r. o., 2012
Cover photography © Marie Kratochvílová, 2012
ISBN 978-80-7108-337-5

Po dlouhém váhání jsem do třetího svazku výboru, věnovaného kritice, esejistice a publicistice, zařadil i několik recenzí a polemik, které jsem napsal na počátku padesátých let minulého století. Proč vlastně, když jsou to texty poplatné době, v níž vznikly? Proč nejít cestou většiny současníků a nedistancovat se od půl století staré historie mlčením? Proč se i sám před sebou nevymluvit na neinformovanost a naivitu mládí a vyhýbat se ve starých ročnících časopisů a novin vlastním řádkům? Proč neuposlechnout výzvy politiků, z nichž někteří přímo volají po pomyslné tlusté čáře, která by osvobodila přítomnost od minulosti?

Nezdá se, že by tento způsob útěku do nepaměti mohl utlumit nedůvěru, nevraživost, podrážděnost a neustálé napětí v mezilidských vztazích, které otravují i po téměř dvaceti letech náš veřejný život. Pořád je to tady, a kdo to zažil, nikdy to docela nezapomene a nepřestane se ptát, co se s ním a s jeho současníky stalo a proč se to stalo. Odkud se vzala ochota i zralých a vzdělaných osobností, tvůrců a teoretiků, z nichž mnozí už měli za sebou jedinečné dílo, spolupracovat na projektu, který zřejmě musel vést k radikální změně priorit, většinou i proti jejich dosavadním představám a přesvědčení? Byla to vůle být u zrodu nové koncepce státu, nebo jenom kariérismus, nebo iluze – k níž přispívaly i poválečné prezidentovy projevy –, že se nám může podařit uskutečnit československý socialismus, který by v morální rovině navazoval na dědictví T. G. M. a v ekonomice vedl k rychlé nápravě válečných škod a ke spravedlivějšímu uspořádání v sociální oblasti?

Nejlépe dokázala v poválečné situaci využít souběhu příznivých okolností komunistická strana. A nešlo jenom o záštitu mocnosti, do jejíhož vlivu jsme byli přikázáni. Československý občan nemohl nijak obejít fakt, že za osvobození jeho domova obětovali životy vojáci od východu, pod velením důstojníků, kteří byli většinou členy velké Strany. Ale i zásady, které vahou osobností T. G. M. i široké obce kulturních elit pronikly do výchovy ve školách, do činnosti spolků a úřadů, a s nimiž vyrůstaly za první republiky poválečné generace, vyzdvihovaly mravnost a důstojnost člověka v souvislosti s odpovědnou, systematickou prací, která nenachází svůj cíl jenom v osobním prospěchu, ale dává své výsledky i do služeb celku. I umírnění občané se domnívali, že je třeba v duchu těchto tradic začít znovu, a přece jinak – a to všude v Evropě. Racionální George Orwell, který si nedělal iluze o praxi sovětského režimu, bál už v roce 1940 o programu „znárodnění půdy, dolů, železnic, bank a velkopřemyslu“, aby se Anglie stala „socialistickou demokracií“. A v roce 1948 v úvaze *Spisovatelé a leviatan* píše: „Dnes jsou všichni, dokonce ve své většině i katolíci a konzervativci ‚pokrokoví‘, nebo alespoň si přejí, aby se na ně tak pohlíželo.“ Tak to bylo i u nás.

Občan, který myslel na budoucnost znovunabyté samostatnosti svého státu, nemohl zapomenout na zdrcující zklamání z Mnichova a na Halasovy verše, které sugestivně vyjadřovaly jeho pocity:

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali.

Vulgární pragmatismus anglické a francouzské politiky, která včas nepochopila nebezpečí hrozící z hitlerovského Německa, otřásl i důvěrou v morální stabilitu a zpochybnil bezmezný obdiv k milované kultuře a umění.

Z druhé strany se nabízel spojenec, kterého musely přes všechny výhrady respektovat i západní mocnosti, který dokázal své úmysly kamuflovat sociálními programy; kultuře a umění přisoudil jako „nadstavbě“ výrazný podíl na spoluvytváření historie a předstíral, že ctí tvůrčího umělce jako člověka, jenž nese svůj díl odpovědnosti za to, jaký obraz skutečnosti předává pub-

liku. Zdejšími tvůrcům, kteří měli z první republiky zafixovanou vlasteneckou povinnost podílet se na veřejném životě a četba tradičně společensky angažovaného českého umění byla součástí jejich výchovy, byla tato teorie koneckonců srozumitelná a přijatelná, zdálo se jim, že umělec nijak neomezuje v jeho povinnosti psát pravdu.

Záhy se ovšem ukázalo, že stát a zejména stranický aparát chtějí slyšet od umění jenom svou „pravdu“ a svou „krásu“ a nejváženějším umělcem je pro ně obratný propagandista. Ještě jednou z Orwellovy úvahy z roku 1948: „Jistě, chválíme-li knihu z politických důvodů, mohou naše city být upřímné, neboť s ní cítíme silný souhlas, ale také se často stává, že stranická solidarita vyžaduje čistou lež.“ To už bylo zejména po Štollově zničujícím, exemplárním útoku na Halasovu poezii jasné, a kdo se nechtěl přizpůsobit tomuto užitému „socialistickému realismu“, stával se nepřitelem aparátu, strany i vlády – a přirozeně i umělců, kteří pochopili, jak mají psát, aby vyhověli jejich představám.

Tak jsem se i já, sotva jsem začal tisknout v *Hostu do domu*, vyprovokovaný čerstvými zážitky z nucené kolektivizace vesnice i z vojenské služby a očividným rozparem mezi realitou a poezií populárního autora, ocitl ve zničující palbě. Srovnávali mne s popraveným ruským avantgardistou, označovali za nepřitele socialismu a socialistické poezie, když samozřejmě nechtěli připustit, že básníka nekritizují za angažovanost (proti té jsem nic neměl), ale za to, že místo pravdivého obrazu skutečnosti nabízí publiku líbivý kýč. Z obdobných důvodů (a s podobným ohlasem v *Rudém právu*) jsem později psal i o poezii Josefa Kainara, která se mi zdála být hluboko pod úrovní jeho možností, jeho prvních knížek, které jsem měl rád a dodnes si myslím, že patří k tomu nejlepšímu, co bylo v české poezii napsáno.

V době „tání“ jsem se díky brněnským přátelům stal redaktorem i autorem v přechodném období pragmatických kompromisů, kdy téměř na všem, co bylo napsáno i co se hrálo v divadlech, po svém spolupracovali funkcionáři stranických aparátů, cenzori i pilní dobrovolní hlídači. Každá nekonformní myšlenka, každý citovaný řádek, natožpak jméno a úvaha, které se objevily v časopise, musely být kompenzovány, zamaskovány úlitbami, „zaštiťovány“ výroky vrchních tajemníků a osvědčených dogmatiků. Každá kladná recenze na dílo autora, který se pokoušel o víc než

napsat knížku na státní cenu, musela být podepřena argumenty, které často spíš zamlčovaly skutečnou hodnotu a význam díla. Byla to doba nevěrohodné, polovičaté, schizofrenní kulturní publicistiky, kdo se nechtěl zaplést, musel i tehdy ještě psát do zásuvky. V té době jsem redigoval i publikoval a nebyl jsem sám, kdo se tvrdošijně domníval, že pokud socialismus najde dost charakterních osobností, bylo by možné vytvořit na jeho zásadách režim, v němž by se dalo slušně žít, snad tedy „socialismus s lidskou tváří“.

V praxi se ukázalo, že to možné není, že ta naděje byla předčasná, a celá ta ohromná knihovna textů z té doby, více či méně zaplevelených nezbytnými úlitbami, úhybnými manévry a konstrukcemi, které měly obelstít cenzory, která však přece jenom rozšiřovala prostor pro skutečné umění i pro nástup radikálnější generace, působí dnes dílem směšně, dílem jako tristní doklad, jak totalita deformovala charaktery i fakta.

Promarněná léta? Pokud o nich ani dnes nedokážeme otevřeně mluvit, zůstanou promarněná navždycky. Vášnivé debaty kolem odhalení z archivů StB mi připadají neskutečné. Každý přece ví, že člen komunistické strany byl povinen informovat své nadřízené stranické orgány o protirežimních aktivitách. O tom, co jim sdělil, nejsou zřejmě nikde dostupné záznamy. Jisté je, že koncem osmdesátých let si už i mnozí funkcionáři v rozhodujícím postavení přáli změnu, a o tom, co by mělo přinést pražské jaro, se neoficiálně diskutovalo i na stranických sekretariátech.

Autoři někdejší „kritické vlny“, pokud se dožili, museli se samozřejmě vnitřně distancovat od iluzí, s nimiž po léta žili a jež ovlivnily i jejich tvorbu, ale jejich životní postoj, vůle nést svůj díl odpovědnosti jako umělec i jako občan za to, co se děje ve společnosti, v němž žijí, má svou trvalou platnost: každý režim musí mít své „disidenty“, kteří mu neustále připomínají, že před všemi svobodami, právy, ambicemi, závrtnými kariérami a možnostmi, které se nabízejí, musí mít přednost obyčejná slušnost a přiměřená míra lidské solidarity.

V Brně 15. února 2007

DOTEKY

POZNÁMKA REDAKCE

Texty pro tento svazek vybral a uspořádal autor. Do části Za lepší zítřky zařadil tři texty související: Josefa Kainara, Jana Skácela a Pavla Kohouta. Tyto texty jsou odlišeny bezpatkovým písmem; stejně jsou odlišeny redakční texty, které byly ve výchozích pramenech.

Údaje o tom, kdy a kde byly texty publikovány, jsou uvedeny za textem v hranatých závorkách. Pramen, který autor určil pro tento svazek jako výchozí, je na prvním místě. Výběrově následují údaje o dalších zveřejněních. Případné doplňující údaje uvádíme ve složených závorkách.

Pro vydání ve Spisech 3 provedl autor drobné textové úpravy (zpřesnění, doplnění ad.) a přijal některé navržené redakční úpravy (ve slovosledu, interpunkci, grafickém členění apod.).

Při redakčním zpracování jsme respektovali autorův osobní pravopis a specifika jednotlivých textů, v rozumné míře jsme sjednotili pravopis (nejstarší texty otištěné v tomto svazku napsal autor v roce 1954, nejnovější jsou z roku 2008).

Slova a části textu, které autor zdůraznil odlišným typem písma, jsou v tomto svazku podtrženy.

Jmenný rejstřík je výběrový.

Upřímné poděkování patří panu Jiřímu Gruntorádovi a knihovně Libri prohibiti za vstřícné zpřístupnění jejich databáze a samizdatových vydání.

OBSAH

Odkud kam	5
-----------------	---

DOTEKY

ZA LEPŠÍ ZÍTŘKY

Vladimír Neff na nových cestách	12
O nových verších Pavla Kohouta – polemicky	14
O Janu Trefulkovi – polemicky <i>Josef Kainar</i>	22
O verších Pavla Kohouta – v glosách <i>Jan Skácel</i>	25
O pravdivém hrdinovi dnešní doby	29
Po třiatřiceti letech <i>Pavel Kohout</i>	34
Svědectví Jiřího Ortена	35
Problematika Halasova dědictví	43
Současný stav české prózy	50
Básnické dílo Josefa Kainara	53
Viděl jsem život v nespočetných obměnách	67
Básník, kterého milujeme	70
tvář v tvář Tváři	75
Slova	79

ČÍTÁNÍČKA

Muž na kolenou	82
Fejeton o všedním dnu	86
Sláva světa	89
Pozdrav ze Šmelcovny	93
Česká pohádka	97
Závisti	102
Ještě hučí	105
Optimistická prognóza	109
Plachý prs	112

Jaro je tady	114
Toulavé boty	117
Chodec v New Yorku	119
Intelektuální hra	123
V Piranu	125
Co dělat na konci zimy?	128
Fejeton pro Duhu	130
Má setkání s velkými dějinami	132
České zatmění	134
Letošní burčák	136
Na cestách	138

MINULÉ V BUDOUCÍM

Milí mladí přátelé	142
Velikonoce	147
Balvany, balvani	150
Evropská tolerance	153
Janáčkovo Brno	158
Vidím, co vidím 4. listopadu 1990	165
Bolševik se nám vrátil	168
Smrt utopie	171
Asymetrie	173
Předmět sporu	177
Něsti břímě	182
Tlustá čára	184
Do třetího tisíciletí	186
Ale ty konce	190
Nejintimnější rozhodnutí	192
Dlouhé noce	195
Dvojí obležení	197
Hrátky se svobodou	201
Návraty do budoucna	205
Evropská federace	210
Zase jednou máj	213

PRAVDA POEZIE

Víra tedy je zápasem o víru	218
Tvář až příliš vysněná	227
Z pětadesáti let svého života	236

Pravda poezie	238
Umřel Jan Skácel	242
Střední Evropa, strach a poezie	247
Poezie beze slov	250
Mikulášková dílna	253
Laudatio na Milana Kunderu	256

POSEDLOSTI

IDENTITA

Nevím, kdy se mi to přihodilo	262
Další pokus o Moravu	264
Ústava s funusem	268
I historik dělá dějiny	270
První setkání	273
Ecce homo Mozart	276
Jde o identitu	279
Spolky s Němci	282
Výběrová omezení	286
Malé tříkrálové koledování	288
Jarní zvyky	290
Jsem proti	292
Rekonstrukce identity	294
Vyhánění bez konce?	299
Po katastrofě	304

NAŠE HODNOTY

Proti komu?	314
Velmi nedostatečná výzva	316
Zlevněný provoz	320
Samet nebyl jenom hebký	322
Iniciativy	325
Omluva	327
Xenofobie velice výběrová	331
Za bílého dne	333
Příkop	336
Moje jednadvacáté století	338
Po volbách jako po výprasku	340

A zase na vodítku?	344
Naše hodnoty	349
Co by evropská ústava taky měla... ..	353
Polemika	356
Pohled z galerie	358
Už to zase začíná	362
Televize pohřbívaná zaživa	366
Ještě po sedmnácti letech	368
Pro koho zvonily klíče	371
Priority	376

Poznámka redakce	383
Jmenný rejstřík	384

Jan Trefulka
Spisy 3
DOTEKY A POSEDLOSTI

Kniha vychází s finanční podporou
Statutárního města Brna
Obálka s použitím fotografie Marie Kratochvílové
a grafická úprava Boris Mysliveček
K vydání připravila Jitka Uhdeová
Vydalo nakladatelství Atlantis v Brně roku 2012
jako svou 315. publikaci
Sazbu písmem Genre připravil Vladimír Ludva
Výtiskla tiskárna Reprocentrum, a. s.
v Blansku, Bezručova 29
Počet stran 392
Tematická skupina 13
Vydání tohoto souboru první

Knihy objednejte u svého knihkupce
nebo na adrese
ATLANTIS, spol. s r. o.
PS 374
602 00 Brno
e-mail: atlantis-brno@volny.cz
www.atlantis-brno.cz